

Filip Terčelj, primorski duhovnik v primežu treh TOTALITARIZMOV

Drža Filipa Terčelja je bila prežeta z molitvijo, delom in ljubeznijo do sočloveka. V svojih spisih je poudarjal pomen molitve, družine, znanja in notranje rasti. Verjel je, da mora biti katoličan aktiven v družbi – ne le ob nedeljah v cerkvi, ampak vsak dan med ljudmi. Zato je poudarjal izobrazbo in družbeno odgovornost. Menil je, da verniki niso poklicani, da dajejo miloščino, ampak da so pravični. Ni se bal govoriti proti neenakosti, revščini in nevednosti. Njegov nauk je bil preprost: »Če bi človek imel vsaj enega, na katerega bi se lahko naslonil, ne bi padel.« Po mnenju mnogih je duhovnik Terčelj svoje življenje daroval za Kristusa in za slovenski narod.

 TINA S. BERTONCELI

Primorski duhovnik, prosvetni organizator, publicist, nabožni pisatelj in pesnik Filip Terčelj se je rodil na svečnico leta 1892 v Grivčah nad Ajdovščino. Po osnovni šoli je šel na Škofijsko klasično gimnazijo v Šentvidu, kjer je bil leta 1913 med prvimi maturanti. V duhovnika ga je leta 1917 posvetil škof Jeglič. Kot mlad kaplan se je v Škofiji Loki posvetil revnim in zapostavljenim v ubožnici. Ko se je vrnil po študiju na socialnopedagoški fakulteti v Kölnu, je postal duhovni voditelj v goriškem Alojzijevišču, kot tajnik Prosvetne zveze je opravljal prosvetno-organizacijsko in pedagoško-versko delo.

Na njegovo pobudo je zgolj v štirih letih na Goriškem nastalo 136 društev v 19 odborih. Ta so postala žarišča ljudske izobrazbe na krščanskih temeljih in so dvigala narodno ter versko zavest. Društva so organizirala gledališke večere, bralne krožke, predavanja in telovadna tekmovanja – vse z jasnimi cilji: utrditi narodno zavest in krščanske vrednote. Urejal je mesečnik Naš čolnič, v katerem je objavljaval tako razmišljanja kot vzgojna besedila. Skupaj s skladateljem Vinkom Vodopivcem je izdal več cerkvenih pesmaric, za katere je napisal več kot sto besedil. Številne izmed teh pesmi še danes pojejo v slovenskih cerkvah. »Še zvonovi glasneje in lepše pojo, ko ima Lipče pridigo,« se je po navedbah religiologinje mag. Nadje Ušaj Pregelj glasil ljudski rek iz tednjega časa. Vrednote osebe, družine in narodne skupnosti je Terčelj tesno

povezoval z verskim prepričanjem in vdanostjo Bogu. V brošuri Zrna za prosvetne tekme je zapisal, da je »le v zvezi z Bogom mogoča harmonična kultura osebe, naroda in človeštva; kultura brez Boga pa ne daje nobenega jamstva, da se ne sprevrže v pogubo.« Terčelj je opozarjal na družbeno odgovornost kristjanov, ki naj ne izražajo svojega krščanstva le ob nedeljah, ampak vsak dan v svojem življenju in predvsem v odnosih do soljudi. Leta 1928 so bila vsa društva razpuščena, Terčelja pa so odvedli v

zapor.

Filip Terčelj (1892–1946) je doživel tri totalitarizme, umorili so ga Slovenci.

TAJNI VATIKANSKI ARHIV

Med pregledovanjem arhivskih virov v vatikanskih arhivih je zgodovinar dr. Renato Podbersič naletel na ime duhovnika in kulturnega delavca Filipa Terčelja. V nekdanjem tajnem vatikanskem arhivu je med drugim našel navedbo, da je bil duhovni voditelj zavoda Alojzijevišče aretiran 1. februarja 1930 in obtožen ukvarjanja s politiko pri opravljanju svojega duhovniškega poslanstva ter širjenja svojih stališč proti državi in režimu med mladino. Zanimivo pa je, da je imel apostolski vizitator o Terčelju dobro mnenje – leta 1931 je v zaključku poročila zapisal, da je to »najbolj pobožna, plašna, vestna in sploh neškodljiva oseba«. Pojasnil je še, da so ga italijanske oblasti obtoževale, ker se je ukvarjal s politiko med opravljanjem duhovniške službe in širil med mladimi svoje ideje o nasprotovanju državi in režimu.

Februarja 1932 je goriški apostolski administrator poslal v Vatikan poročilo in Sveti sedež obvestil, da je slovenski duhovnik Filip Terčelj že nekaj dni v zaporu, in to skupaj s približno dvajsetimi laiki. O tem je obvestil tudi ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana. Zaprti naj bi bili obtoženi vojaškega vohunjenja in združevanja za teroristične namene – posebna teža pa naj bi po mnenju italijanskih oblasti ležala prav na duhovniku Terčelju, ki je bil o vsem obveščen in hkrati ni ustrezno reagiral. V Vatikan je bil leta 1934 poslan tudi dopis goriške nadškofije; krajevene cerkvene oblasti so poročale o policijskih ukrepih proti

V teh dneh je izšel zbornik prispevkov o Filipu Terčelju. Naročniki tednika Domovina ga kot darilo prejmete na dom.

duhovnikom in redovnikom iz omenjene nadškofije. Sveti sedež je bil torej odlično obveščen o dogodkih v Julijski krajini. Za Terčelja je zapisano, da je bil za pet let poslan v konfinacijo in nato amnestiran, a je v času pisanja omenjenega dopisa že ušel v Jugoslavijo.

ANTIFAŠISTIČNO DELOVANJE

Po nekaterih podatkih so Terčelja zaprli zaradi organiziranja mladine v okviru Tajne krščansko-socialne organizacije, katoliške partnerice organizacije Tigr. V Jugoslavijo naj bi pošiljal tudi podatke o italijanski vojski. Po navedbah zgodovinarja Egon Pelikana je zaradi mučenja v zaporih skoraj zblaznel, a se ni zlozil. Ko se je po izgonu v Campobasso na jugu Italije Terčelj vrnil, je bil bolan in duševno strt. Italijanske oblasti so mu prepovedale vsakršno dušnopastirsko delo med Slovenci. Ker ni hotel službovati v Italiji, se je leta 1934 umaknil v Ljubljano. V prestolnici je poučeval na poljanski gimnaziji, bival pa v šempetrski umobolnici kot hišni duhovnik. Postal je vzgojitelj, ki je pomagal tako z besedo kot s kruhom. Njegovo stanovanje je bilo vedno odprto za dijake v stiski. Z mnogimi izmed njih je ohranil duhovno vez vse do konca.

Italijani so vse do kapitulacije Italije budno spremljali Terčeljevo delovanje v Ljubljani, strogo nadzorovana oseba pa je ostal tudi v času nemške okupacije. V času italijanske okupacije v Ljubljani (leta 1941) je bil Terčelj nekaj časa ponovno zaprt. Učitelj ni zanikal svojega antifašističnega delovanja, vendar je poudaril, da je proti vsakemu nasilju, ne samo proti fašističnemu nasilju nad Slovenci. Med zaslišanjem naj bi izjavil, da je želel, da bi prišla vsa Slovenija pod Italijo, seveda z jezikovno in kulturno avtonomijo. Z mnogimi somišljeniki je ustanovil krog ljudi, ki so v času okupacije pomagali ogroženim.

Kot profesor na Gimnaziji Poljane se Terčelj stikom z OF ni mogel popolnoma izogniti, saj so bile številne njegove diakinje aktivne članice OF. Sam se v OF nikoli ni včlanil, ker ni mogel sprejeti

ideološkega vodstva komunistov, je pa vse do konca vojne plačeval prispevke. Ustanovitev OF v Ljubljani je Terčelja sicer sprva navdušila, vendar pa so ga osupnili umori političnih nasprotnikov in streljanje talcev – prepričan je bil, da so to ekscesi posameznikov, ki jih bo vodstvo OF odpravilo. V Finžgarjevem krogu so se zaradi komunističnega vodstva OF odločili za previdno zadržanost. Terčelj je bil kritičen tudi do domobranstva, še zlasti na Primorskem. Menil je, da prinaša samo gorje. Na zaslišanju leta 1945 je povedal, da poli-

“

Društva so organizirala gledališke večere, bralne krožke, predavanja in telovadna tekmovanja – vse z jasnim ciljem: utrditi narodno zavest in krščanske vrednote.

tično ni bil nikjer organiziran, odklonil je vpis v Jugoslovansko radikalno zasednico. V opombo pri zaslišanju so med drugim zapisali, da je odločen nasprotnik komunizma.

»ZA SLOVENCE JE DELAL, A SLOVENCİ SO GA UBILI«

Terčelja je nov pretres čakal ob koncu druge svetovne vojne, ko se je začela nova represija. Ljubljanska škofija je ostala brez njemu naklonjenega škofa. Zaposleni v državnih službah, vključno s profesorji na gimnazijah, so bili odpušteni, duhovniki v dušnem pastirstvu so potrebovali pristanek oblasti za bivanje v župniji in še poseben pristanek za poučevanje verouka. Mesto profesorja verouka na gimnaziji je Terčelj izgubil 6. julija 1945.

Mnogo duhovnikov se je brez obtožnice znašlo v zaporu, 8. avgusta 1945 tudi Terčelj skupaj s še 12 duhovniki. V zapor ga je tokrat poslala komunistična oblast; zaprli so ga njegovi, Slovenci. Zaprli naj bi ga zaradi suma sodelovanja z okupatorjem, a so ga zaradi bolezni čez en mesec izpustili. Kot bolniški kurat se je začasno preselil v psihiatrič-

no bolnico na Studenec pri Ljubljani, kjer je čakal na pristanek oblasti za dušnopastirsko delo. Za božič leta 1945 ga je prijatelj Franc Krašna povabil k sebi v župnijo Sorica. Ko sta v Ljubljani hotela posredovati za družine, ki so jih oblasti izselile zaradi nemških priimkov, so ju na poti prestregli miličniki in ju predali KNOJ-u. Po mučenju so ju ubili v Štulčevih grapi in zakopali. »Za Slovence je delal, a Slovenci so ga ubili,« so zapisali v nekem časopisu. Terčeljevi sorodniki so potrdilo o smrti dobili šele leta 1968.

JE LIKVIDACIJO ODREDILA PARTIJA?

Leta 2010 je bil mag. Bogdan Vidmar imenovan za vicepostulatorja za beatifikacijo duhovnika Terčelja. Pogovarjal se je s pričami, ki so bile v času umora otroci. Tamkajšnji ljudje po Vidmarjevih besedah vedo, kdo so bili na področju Davče likvidatorji in kako je deloval VOS. Kdo točno je bil njun likvidator, pa naj ne bi bilo povsem znano – nekateri so omenjali »opečenega Janeza« in »Marinka«. Po mnenju večine prič naj bi do odločitve za njun umor prišlo na lokalni ravni, po Vidmarjevih navedbah pa se ne da izključiti niti teze, da je navodilo za likvidacijo prišlo iz vodstva Komunistične partije Slovenije.

Takoj po vojni so v Škofji Loki in okolici potekale čistke. Ena izmed prič je izjavila, da je bilo po vojni huje kot med vojno. Zanimive so navedbe nekaterih poznavalcev – Zdenko Roter je v knjigi Pravi obraz pisal o nekem gostilničarju Tonetu, ki se mu je izpovedal o množičnem povojnem umoru. Obstaja domneva, da je bil ravno ta Tone likvidator obeh duhovnikov, a Roter nikoli ni izdal priimka. Po ugiibanju Igorja Omerze bi lahko šlo za gostilničarja Antona Žbontarja, ki ga je Ivan Albreht v knjigi o Filipu Terčelju opisal kot krutega poveljnika VOS-a za Škofjo Loko.

»Kje je ovira, da Terčelj še vedno ni razglašen za blaženega? So ovire pri Terčelju in njegovem življenju ali na naši strani, v našem nerazumevanju temeljev krščanstva, pa tudi v nerazumevanju Terčeljeve veličine? V naši počasnosti, premajhni zavzetosti, pa tudi v neorganiziranosti Cerkve na Slovenskem in naši nesposobnosti za vodenje tega procesa?« je pred leti zapisal Vidmar in to vprašanje ostaja še danes. ●